

Viera ŽEMBEROVÁ
(Prešov – Brno)

Problém noetiky a poetiky alebo areálové dotyky prózy

**Проблема гнозеологии и поэтики, или ареальные связи
между прозаическими произведениями**

Образ матери в сложной личной ситуации стал поводом для интерпретации тематического, поэтологического, эмоционального, эстетического и нравственного поиска связи между словацкими, русскими и украинскими краткими прозаическими произведениями XX века. Особенности ситуаций, в которые попадают матери в произведениях Яна Милчака (*Письмо дочери после Рождества 19...*), Андрея Платонова (*Мать*) и Олександра Дека (*Снег на алых маках*), являются тонко сформированными личными драмами, даже трагедиями обыкновенных женщин в зрелом возрасте, находящихся в ситуациях, которые не имеют положительного решения. Авторы сосредоточили своё внимание на ценности и значении неписанных законов, которые сопровождают жизнь вечного мужчины и вечной женщины с разными ролями в связи с рождением и уходом из жизни.

Problem of Noetics and Poetics or Areal Contacts of Prose

Character of a mother in a difficult personal situation became a stimulus to the interpretation of a thematic, poetological, emotional, esthetical and moral search for contacts among Slovak, Russian and Ukrainian short prose of the 20th century. Peculiar situations in which the characters of mothers appeared **in the prose**

writings by Ján Milčák “List dcére po Vianociach roku 19...”, Andrei Platonov “Matka” and Oleksandr Deko “Sneh na červených makoch” are finely created personal dramas or even tragedies of ordinary and mature women in situations having no positive solutions. The authors concentrated on the values and importance of unwritten laws which accompany lives of eternal man and eternal woman with different roles at the beginning and the end of a life.

Areálovému výskumu patrí opodstatnená pozornosť, teda aj podstatná rola v otvorenom dialógu slavistického literárnovedného výskumu, ktorý zasahuje do plurality spoločenských vied a do aktuálneho „modelu“ prenikania vedy do „poetiky“ multifunkčného postmoderného umenia (Lepilová, 2008, s. 137, Kúchová, 2005, s. 113, Pavera, 2008, s. 191–196). Pravdepodobne funkčné dostredivé miesto javu areál, jeho podstata, spočíva v otvorenosti poznávacích, estetických kontaktov v umenove, ale stále naliehavejšie aj v komunikačných kontaktoch medzi spoločenskými vedami, v tvorivej až „nekonvenčnej“ flexibilitě interpretačných a komparačných postupov v medziliterárnom dosahu prenikania poetiky literárnej vedy do (ne)estetických napájání sa do (normatívnych) genologických daností druhu a žánru, no a napokon aj do súbežností pojmového uchopenia výrazových jedinečností „prejavu“ buď konkrétnej národnej literatúry vo vymedzenom vývinovom procese, či do autorskej dielne v jej vývinových súvislostiach, ak sa exponovaný areálový problém osvedčí voči sledovanému zámeru, možno ho vymedziť na podloží stratégie autora a stratégie textu.

V kultúrnych dejinách Slovanov (lebo tým sa venuje pozornosť), vo zvykoch a mravoch, v ich ľudovej slovesnosti a v duchovnej i umeleckej literatúre a v rodine zohráva dominantnú rolu matka. Pragmatizmus života a empiria človeka naznačuje, že sa na tom nič v poslaní matky v rodovo sa vymedzujúcej modernej, civilizovanej spoločnosti nemení a, napriek jestvujúcej sociologickej, názorovej i konfesijnej hektike, ani nič nezmení. Aj preto sa možno dovoľávať jej miesta pri utvorení, činnosti, udržiavaní a (seba)záchove rodu i všeľudského spoločenstva. Rovnako si možno pripomenúť kultúrny, duchovný a mravný mýtus matky, ktorý sa naplnil v symbole či v stotožnení sa s predobrazom absolútna vo svete ľudí (jeho skutočný začiatok a koniec, zmysel a hodnota) a v živote jednotlivca. Napokon sa hodnotový štatút matka udržiava v existenciálnom, mravnom, emotívnom vedomí človeka spontánne ako výraz sui generis, alebo ako tá životodarná entita, čo sa vliala do svojich detí a stala sa večná, lebo sa stotožnila prostredníctvom svojich detí a ich detí s časom uplynulým, uplyvajúcim a časom budúcim, v jeho nových, dnes neznámych vykonávateľoch a v nimi uskutočnených dejoch. Matka stotožnená s časom, dejmi, ľudstvom, ale aj príčinou a následkom činov ľudstva patrí v umení medzi jeho nemenné javové leitmotívy, len obsah reaguje emotívne, sociologicky, mravne, psychologicky na jej nové, často svoj mýtus problematizujúce role vo výpovedí jednotlivých umení. Vlastne i v tejto

Problém noetiky a poetiky

polohe jestvuje kontinuita medzi dominujúcim kresťanským mýtom a jeho predobrazom v predkresťanskom a nekresťanskom umení. Možnosť, schopnosť, naliehavosť spôsobov v umení na vyjadrenie navrstvovaného (tematizovaného) obsahu (od existenciálneho po mravný) leitomotívu matka poskytuje, ba v istých súvislostiach stupňujúcej sa krízy (akútneho ohrozenia) ľudstva až vyzýva na svoju aktualizáciu v role monumentu matka stotožnená so životom ako téma, idea, duchovná téza, problém a postava. Postup monumentalizácie matky stotožnenej so životom prirodzene predpokladá prítomnosť mravného a emocionálneho páťosu, a tak dokáže v súlade so stratégiou autora a filozofiou umeleckého artefaktu osloviť, zastaviť, podnietiť doslova „všetkých“, aby začali hľadať odpovede na otázky, ktoré (za všetkých v konkrétnej situácii) vyslovuje spisovateľ prostredníctvom druhu, zvoleného žánru a témy „svojho“ umeleckého textu. Za také hraničné, krízové, ale nie raz iba detenzijné okolnosti, ktoré vylučujú ľahostajnosť jednotlivca v konkrétnej situácii personalizovaného života možno považovať smrť, nech má svoj obraz v smrti detí alebo v čakaní na deti. Matka (= začiatok) tak stojí v pozícii voči svojej „protihračke“ Smrti (= koniec), lebo jedna i druhá do svojho priestoru vniesli to, čo im patrí obidvom, teda človeka, nech sa ocitol v role „môj“ manžel, brat, syn, dcéra alebo v „role“ neznámy a známy. Do takto ohraničeného priestoru vo vedomí a emóciách matky sa dostali aj protagonistky v krátkych prózach Jána Milčáka (List dcére po Vianociach roku 19...) a Andreja Platonova (Matka) a protagonista v próze Oleksandra Deka (Sneh na červených makoch). Próza Jána Milčáka List dcére po Vianociach roku 19... je miniatúrna svojím rozsahom (30 viet), ale rozsiahla hodnotou umeleckej i poznávacej výpovede, teda jej stratégiou, a jej emotívnymi i mravnými dosahmi na anonymného adresáta presahujúcimi pôvodnú stratégiu autora. Najskôr i preto ostávajú žánr (poviedka) i forma (list) kompozične ako celok otvorené: „Ak by si sa rozhodla prísť, zaklopaj na okno, navečer sa zatváram. Tvoja matka“ (s. 52). Medzi oslovenie „Milá Malvína“ a ukončenie prózy - listu „Tvoja matka“ sa pomestia vyčerpávajúce „správy“ o Malvíne („Malvína“: bola si opitá, dobre si zarobíš, môžeš utraťiť), jej synovi Valentovi (je v poriadku, vyrástol, nespomenul ňu ani raz, dám ho do učenia), nebohom Matejovi (podobizeň vojaka v neobyčajne namaľovanej záhrade), o Františke, čo sa nasťahovala do domu s morušou aj s mužom (nie je dobrý človek, bitkár, sedel), ale aj o Matke. List, ktorý píše matka svojej dcére je na jednej strane náhradou za ich nejestvujúcu verbálnu, emotívnu, rodinnú, osobnú komunikáciu, ale na druhej strane kondenzovane, stroho, úsporne, ale v úplnosti priamej výpovede a jednoznačného pomenovania stavu i situácie sa prekrýva so sociálnou skutočnosťou matky a jej dcéry. Navyše možno z nej odvodiť subjektívne asociácie na funkčne predložené lineárne, sprostredkované torzá výpovedí o (ne)vzťahoch medzi matkou, dcérou, Valentom, o spôsobe ich osobného i vzájomného života a o sujetovej „skutočnosti“ takej, akú ju medzi sebou (ne)vytvorili, ale medzi nim osudovo nastala a postavy sú jej zajatcami. List, čím vzniká noetický paradox,

formuje a vyjadruje sociálny portrét svojej pisateľky (Tvoja matka), jeho citovú uzavretosť, nie však plochosť, absenciu matkinej ilúzie o všetkých a všetkom, jej vyrovnanosť so všetkým, čo je, i čo príde, jej verbálnu strohosť a ostražitosť voči všetkému, čo sa opakuje v jej živote, ako keby išlo o nehybnosť (Malvína nechodí), hoci čas plynie, a predsa je v liste (po Vianociach v ktoromkoľvek roku, ktorý začína dvojcíslom 19...) uchovaná aj „skutočnosť nevedomého želania“ (Caudwell, 1979, s. 310). Matka čaká ako jej antické predobrazy („zaklopaj na okno“) a list (kto vie koľký, lebo i rok je neupresnený, teda ani na tento nedostane odpoveď od Malvínky, preto sa ani jeho obsah nemení), ako keby nenápadne varoval a vytláčal do mravnej zodpovednosti za „možné“ svojho konkrétneho adresáta: „Zavše sa bojím, že už skončím. Nad ránom ma zadúša“ (s. 52). Milčákova próza ťaží z paradoxu, z toho zvláštneho „priestoru“ medzi skutočnosťou, v akej matka žije („Bojím sa po večeroch vyjsť...) a citom, aký v sebe stráži k svojej dcére („Dávaj si pozor na zdravie“), medzi jej utajeným snom (želanie, aby dcéra prišla, kým ona zomrie) a skutočnosťou, že je sama („Cez sviatky som počúvala rádio“) a musí plniť dvojrolu starej matky („dám ho do učenia“) a matky (syn Valent ťa ani raz nespomenul). Matka Jána Milčáka je zo sveta, kde sa viac mlčí, dohovára sa tichom, posunkami, odovzdanosťou, pokorou a nerepe sa, pretože vo všetkom, čím postava žije platí nepísaný zákon „minulosť zatemňuje budúcnosť“ (Šklovskij, 1973, s. 351). Vyzerá to tak, že medzi matkou a jej dcérou ostalo z minulosti rodové, vzťahové, emocionálne, mravné tajomstvo, ktoré zatemnilo, určilo a podmienilo ich osobné, príbuzenské, medziľudské, no predovšetkým rodinné vzťahy. Až sa zdá, ako keby autor počítal so schopnosťou „odkrývať“ v naračnom svete na papieri (list = monológ, ale aj vnútorný dialóg) tie krehké medziľudské situácie, ktoré zastupujú zovšeobecňujúce momenty reálneho videnia (Šklovskij, 1973, s. 350) skutočnosti. List ako súbor najnovších, a predsa latentných oznamov o obyvateľoch a prostredí, kde (vzťahovo vymedzená tvoja!) matka žije pre konkrétneho adresáta (dcéra Malvína), ktorému nie je potrebné objasňovať spomínané jednotlivosti do detailov, preto vystačí náznak z veľkého okruhu vzájomných problémov, ďalej niekoľko náznaku prejavovaných, ale žičlivých príkazov pre adresáta, aby sa staral o seba a nakoniec sa prejavia aj želania pisateľky listu, nech dcéra príde, lebo ju čakajú, čo v kompozičnom radu emotívnych jednotlivostí napovedá nielen o čase (uplyvajúci a neupresnený dátumom v živote matky, jej blížiaci sa smrť, jej choroba) a o situácii pisateľky (osamelá Tvoja matka), ale aj o jej túžbe očistiť dcéru i seba „spod“ tajomstva minulosti a zrušiť osudovú záťaž i tajomstvo tým, že sa naplní jej sen (Malvínka prišla), pretože sa spojí napísané slovo v liste (volanie) so skutočnosťou (nebyť sama, byť matkou). Jednosmerná úspornosť aj priamosť Milčákovej vety sa nezachycuje o sociálny kontext adresátky (dcéra) a pisateľky (matka) „Listu,“ hoci je „vytrhnutý“ z verifikovateľného času (roku 19..) a tým ostáva aj univerzálny v plynúcom čase (z minulosti do budúcnosti), predsa je matkina referenčná aj

Problém noetiky a poetiky

intímna správa Listu do maxima nasýtená čírym citovým, mravným, existenciálnym a typovým vybavením postavy (Tvoja matka), v ktorej sa syntetizuje hodnotová a príčinná jednota textu. V Milčákovej próze sa nehovorí o láske matky k dieťaťu, a predsa sa vypovedá o láske, o emocionálnej skutočnosti osamelého človeka takým spôsobom, že sa paralelne „rozbiehajú“ výpovede s dvoma plánmi, s dvoma tóninami, dvoma významami. Ako keby úkony mlčať, vidieť, čakať (matka) sa mali stať priesečníkom v jej intímnom čase a mohli zovšeobecnené želanie (starej matky a vnuka) dočkať sa Malvínky, premeniť na realitu, ktorá už neťaží nikoho (matka, Malvína, Valent) tajomstvom z minulosti a minulosti.

Matka, ktorá „nepoznala odpoveď, iba tak sama premýšľala“ v próze Andreja Platonova má svoje meno: Mária Vasilievna, jej priester možno pomenovať geograficky na miesto pri mitrofanievskej hradskej a subjektívne na rummy po vybombardovanom dome, kde je aj pohrebisko po výbuchu granátu a „tam“ sú, vlastne ostali, aj jej dvaja synovia Matvej a Vasilij, ale hrob dcéry Nataše je nevedno kde: „Kde je teraz, kde, jej zabitá dcéra?“ (s. 250). Deti Márie Vasilievny majú svoje mená, počet rokov, ktoré prežili a ich matka, napriek skutočnosti sa pýta aj po ich smrti: „Ale teraz čo, teraz ste umreli, - kde je váš život, čo ste neprežili, ktože ho prežije namiesto vás“ (s. 249). Matka Mária Vasilievna má svoju fyzickú podobu: „Na svojom putovaní stretávala nepriateľov, ale tej starej ženy sa ani nedotkli. Zarážajúci bol pre nich pohľad na užialenú starenu, hrozili sa ľudskosti na jej tvári a nevšímali si ju – nech si len zomrie sama od seba. V živote býva také matné svetlo na tvárach ľudí, ktorého sa ľaká zver i zlý človek. A takých ľudí nikto nedokáže zahubiť, nemožno sa k nim priblížiť“ (s. 245). Matka Mária Vasilievna má svoj cieľ: „Musela uvidieť svoj dom, kde prežila celý život, aj miesto, kde v boji a na popravisiku umreli jej deti“ (s. 245). Chce byť s nimi, tak ostane na pohrebisku: bude s nimi a možno ich bude počuť, ochráni ich svojím telom pred zimou, dá ich smrti ľudský rozmer, veď ich do zeme zatláčal tank (s. 248).

Aj Platonovova matka je emotívne a nepateticky zvnútornená svojou bolesťou, putovaním, hľadaním, je bez slz, ale ubitá skutočnosťou, ktorá ju neobalila nijakým tajomstvom (je vojna, bombarduje sa, krajina je plná nepriateľov) pred svojou krutosťou. Matka Mária Vasilievna splynula s časom udalosti (vojna zabíja bez výberu), stala sa spojivom medzi hrobom („mŕtve miesto“) a smrťou, kam odišli jej deti a pôjde aj ona: „Poznala svoj údel, vedela, že jej prichodí umrieť, ale duša sa s tým nechcela zmieriť. Veď ak ona umrie, kto zachová pamiatku na jej deti, kto ich bude opatrovať vo svojej láske, keď jej srdce tiež prestane dýchať“ (s. 246).

Matka Andreja Platonova je z rodu tých veľkých a večných matiek v umení a umeleckej literatúre, ktorá bez gesta, pátosu, bez verbálneho ruchu vôkol seba rieši rovnako večné deje ľudstva: „Sama som teraz ani mŕtva...“ (s. 247). Jednoduchá, prostá ruská – večná - matka vidí, cíti, počuje, dotýka sa, rozumie skutočnosti, ale aj predvída budúcnosť, preto sa usiluje pomenovať a materia-

lizovať seba v čase, čo uplynul, ale ona si ho aj s tými, ktorí v ňom boli jej a s ňou uchováva v pamäti svojho oka a svojho srdca. Keď chce naplniť a vykonať svojej poslanie, teda zastaviť, alebo aspoň spomaliť svoj osobný (nedlhý, vymedzený, obmedzený) čas, musí matka Mária Vasilievna hovoriť so sebou o svojich deťoch, lebo v nich žila a bude žiť, pretože nič nekončí: „Koľko srdca svojho som na vás stovila, koľko sa minulo mojej krvi, no vidno, málo bolo samotného môjho srdca a mojej krvi, raz už ste umreli, raz už som si svoje deti medzi živými neudržala a pred smrťou neochránila... Ved' čo ony, deti moje, ved' sa na svet neprosili. Sama som ich porodila, nech si žijú. A žiť sa na zemi vari ešte nedá, nič tu nie je pre deti prichystané: chystali už, chystali, ale nestihli...! Tuto žiť nesmú a inde nemali kde, - čo už teda my, matere, máme robiť? Samotnej mi už žiť vari ani nenačím!“ (s. 250). Smrť sa stala prirodzeným naplnením želania matky, ktorá sa musela, ved' je ich matka, ich počiatok, spojiť aj po ich smrti so svojimi troma deťmi: „Spi v pokoji, - povedal červenoarmejec na rozlúčku, - neviem, čia si bola mať, ale bez teba som aj ja sirota“ (s. 251).

Vnútrotextová kompozícia, akú zvolil Oleksandr Deko pre ojedinelý „poviedkový veniec,“ považovaný aj za žánrový unikát autorom úvodného slova, Sneh na červených makoch, sprevádza pozvanie Čingiza Gusejeva, ktoré nazval Nový žáner na večné témy (s.3) a dôvodí v ňom odkazmi na druh, žáner, tému, ale i na látkové zázemie, pretože, ako naznačuje: „Poviedkový veniec Sneh na červených makoch je napísaný o skutočnom človeku – ukrajinskom prieskumníkovi, ktorý zahynul na Slovensku – s takou vierohodnosťou, že prijímame tento spôsob podania ako biografický, že nepodlieha pochybnostiam nijaký fakt, hoci ja ako čitateľ neviem, či poviedkový veniec Sneh na červených makoch je biografické dielo alebo nie“ (s. 6). Na mienu o zrode nového žánru - „poviedkový veniec“ - podnietila Gusejeva kompozičná schéma, ktorú Deko využíva, aby vytvoril ilúziu plynutia obrazu, spomienky, sna a skutočnosti v situácii, keď protagonista sa „kolíše“ na hrane života a smrti, ale tragickému riešeniu sa brán vôľou i návratmi k svojej matke a milej. Deko kompozične pracuje s časovými a priestorovými líniami v rámci jediného epického modelu, preto napätie reálneho a detenzii snového konštruje ako vlny spomienky, monológu, oslovenia, slabného vedomia z exponovania a uvoľňovania dejov dávneho i prítomného - akčného času (matka, milá), priestoru a prostredia (Ukrajina, Slovensko) a premenlivého psychického stavu rozprávača, ktorý bojuje o svoj život v cudzom svete, medzi cudzími ľuďmi, ale s pátosom partizánskeho prieskumníka. Rozprávačova situácia sa „v príbehu“ nelíši od situácie Milčákovej alebo Platonovovej postavy, ale na rozdiel od matky čakajúcej a matky hľadajúcej si uchováva atmosféru nádeje na dobré riešenie. V Dekovej koncepcii by to bol návrat k rodine a milovanej matke, ktorá je rozprávačom oslovovaná, rozprávač koná pre sľub jej daný, s ňou sa rozprávačovi spája všetko, pre čo musí prieskumník prežiť, žiť a bojovať: „Kam ma to nesieš, klzký svah vrchu? Len nech sa nestretnem

Problém noetiky a poetiky

s nepriateľom. Lebo to bude nerovný boj. Ja bez zbrane a, pováž, bez nôh. Najsilnejšou mojou zbraňou je reč. Ale nepriateľ jej nerozumie. Na šelmu sa možno obrátiť rečou, ktorej nerozumie, ležiacich nechá na pokoji. Ale na fašistu nie – ten sa nezľutuje nad nikým. Bože, nechaj ma pri vedomí. Aj ruky mi ponechaj. Teraz sa vo mne zišiel život so smrťou. A keď smrť dostane podporu od nepriateľa, spolu premôžu môj život. Ale to nebude čestné: dvaja na jedného. Osud, kam ma to nesieš,“ (s. 57–58). Na inom mieste Deko vovádza do referenčno-reflexívneho textu verifikačné prvky, ktoré korešpondujú s látkou: „Ktorý je teraz mesiac, poviete nám? Už november? A rok? 1941“ (s. 68), „V Beskydách je riadna zima!“ (s. 71), „Skupinu viedol Stepanov. Nemohli dovoliť nepriateľovi, aby zobral so sebou prieskumníka, dokonca mŕtveho... Telo môžu odviezť a ukázať samému Frankovi ako správu o víťazstve. Veď sám štátny tajomník protektorátu Čechy a Morava Karl Frank, rozhorčený výsadbom sovietskych parašutistov, prikázal zastreliť všetkých prieskumníkov...“ (s. 108). Oleksandr Deko matku a milovanú ženu neprelieva do jedného celku aj preto, že každá z týchto „nemých“ postáv znamená v jeho dramatickej situácii iný subjektívny čas a inú dejinnú možnosť, ako sa dá jeho beznádejná situácia mravne aj existenciálne objasniť. Ženské postavy sa však stretnú v čomsi inom: tým, že sa ich rozprávač dovoľáva, v halucinačnej kríze ich oslovuje, odkazuje im, v ich iluzórnej spoločnosti vracia deje i čas, ale aj priestor tam, kam ho jeho myseľ v okamihu „akcie“ vráti po nádej a potrebu bojovať za svoj život v cudzom svete. Práve ony, matka a Marijka, zdôvodňujú nie konečnosť, ale heroickosť aj nadčasový zmysel jeho osobnej situácie, jej krutosť i heroickosť. Rozprávač tým, že sa označuje za ukrajinského partizánskeho prieskumníka, vzdáva sa navonok – voči dejinnej udalosti - svojej jedinečnosti, ale vo svojom vedomí i podvedomí zraneného človeka v neriešiteľnej situácii koná vôľou prežiť v mene lásky k životu, teda k dvom ženám svojich súkromných dejín: „Napravo bledá moja mamka v bielej šatke za zamrznutým oknom čakajú odo mňa list. Naľavo moja snúbenica Marijka v bielom plášti kýva rukou. Lúči sa, alebo volá? Volá ma k sebe. Uprostred zimné priestory mojej Ukrajiny“ (s. 92)

Platonovova próza Matka je ukončená bibliografickou informáciou, podľa ktorej ju autor napísal v roku 1943. Próza Jána Milčáka vyšla v polovici deväťdesiatych rokov. Próza Oleksandra Deka v roku 2009, ktorú uzatvára, ba vrcholí ním idea prózy, oslovenie neprítomnej matky: Keď bránim Ukrajinu, bránim aj vás. Mamka, nemohol som sa šetriť. Odpusťte...Mamka, som čudák, že som vás takto pochopil? Prečo...? Naozaj som myslel: keby som bol pri vás, nemali by ste také vrásky...Vravíte, že aj tak by ste mali. Každý matkin nepokoj zanecháva vrásky... Prvý plač vlastného dieťaťa už zanechá neviditeľnú stopu. Pri každom riziku dospelého dieťaťa sa matka znižuje. Každá matkina radosť narovnáva jej chrbát (...) Viem, mamka. Ale najprv chcem splniť povinnosť voči Ukrajine, Odpusťte, mamka. Ale vy ma chápete. Svoje túžby musím podriaďiť spoločným

túžbam (...) Ttoto je, mamka, moja správa. Píše sa v nej, že sa nachádzam v Malykovom partizánskom oddiele. Nehľadajte ma podľa tejto správy. Tam ja stopy nenechám (...) Bránil som svojich priateľov..." (s. 132–133). Tri prózy sa sústredili prostredníctvom narátora na vnútorný, detailizovaný, takmer statický svet – lebo zlo je dokonané – Matky. Tej matky, ktorá či má vo svojej blízkosti, alebo pričinením osudu ich stratila, ostáva večnou matkou svojich detí. A to aj preto, lebo má sen o nich (byť v ich blízkosti) a má túžbu pre seba (nebyť osamelá).

Deti svoje matky milujú, hoci ich láska a cit k nim neraz býva utajený, hanblivý, nemý, zakríknutý či nedopovedaný. Možno i preto od svojich matiek deti pre rozličné príčiny a spravidla i navždy „utečú.“ Jednoducho ich okolnosti, ktorým rozumejú iba deti svojich matiek, donútia (tajomstvo, vojna) konať tak, aby sa nemohli vrátiť (smrť), alebo nenašli dost síl na návrat (list) domov. Láska matky k deťom a detí k matke má svoj rytmus, zákonitosti, príbeh i údel. I láska detí, čo sa spolu s nimi premieňa, dorastá, býva ako cesta, býva dvoma smermi. Raz sa javí ako číra a priama, inokedy ako neprehľadná a zakľukatá.

Platonovova naračná nerychlá opisnosť, verbálna rozvážnosť, čo tvorí atmosféru vertikalizovanej tragédie, ktorú rozum protagonistky prijal, ale jej srdce (matky) ju odmietlo, pomalosť pohybu akcie a zmyslová presnosť aj detailnosť vizuálneho i akustického záznamu, „nemého“ prežívania konca cesty jedného života vrcholia v poznaní ubíjajúceho plynutia hrôzy z ďalšieho zániku života, čo sa odráža v gnómskom uchopení „večnosti“ života v deťoch a ich matkách. Platonovova literárna matka sa nevzpiera zvnútorňaniu a komornosti prózy Jána Milčáka List dcére po Vianociach roku 19., jeho empirickej gnóme o neporušiteľnom prepojení zániku a okamihu zrodu nového života (Vianoce, dieťa, obeť za iných, pomoc ďalším, naplnenie želania), hoci sa to v Milčákovej próze koncentruje do priestorovo statického, uzavretého a nepatetického gesta odovzdaného čakania na premenu alebo aspoň na prijateľnú zmenu. Dekova próza Sneh na červených makoch ponúkla kompromis medzi stratégiou Andreja Platonova a stratégiou Jána Milčáka svojím umierajúcim optimizmom a odmietnutím pocitu viny, jej premenou na povinnosť i poslanie byť na úžitok všetkým. Smrť ako osobné finále a súčasne aj akt uzavretia „procesu skutočnosti“ jedného ľudského života ostala v troch prózach v podloží, na ktorom nenáhlivým naračným spôsobom vznikli rozlične koncipované mravne, emotívne a psychologicky koncipované (jednosmerné) mikroštúdie o vzťahu (volaní) matky k svojmu neprítomnému dieťaťu, o výzvach i vysvetleniach dieťaťa svojej čakajúcej matke. Andrej Platonov zvolil melancholické, filozofujúce rozprávanie z emotívne subtilne prepracovanej tragédie matky nežijúcich detí, Dekov mierne patetický protagonista sa hranici svojej konečnosti bráni sa jej vôľou a optimizmom, azda preto ten kontrast a postupnosť medzi snehom a poľnými makmi. Ján Milčák sa sústredil na zovretú, dovnútra dramaticky vystupňovanú výpoveď o čakaní v Liste dcére po Vianociach roku 19.. Pre Andreja Platonova, Oleksandra Deka aj Jána Milčáka sa postava

Problém noetiky a poetiky

matky stala javom, darom, zázrakom, ktorý v životoch potomkov kráča vo svojej mýtiskej podobe večnej Matky. To ona, večná Matka, znova a znova, v rozličnom čase aj priestore i udalostiach vykračuje k novým ľuďom (večným deťom). Matka svoje deti nikdy neopustí a koná tak v súlade s posolstvom mravov, citu, estetiky a filozofie uchovaného i zachovania života, ktoré sa naplnili v osobitých autorských stratégiách Andreja Platonova, Jána Milčáka a Oleksandra Deka. Prozaici vážnosť svojho zámeru zvýraznili aj tým, že ich postava poranenej, ubolenej či mlčiacej matky uhýba pred plochosťou sentimentu a hluchých emócií. Nimi sa – aj umelecká literatúra – nie raz „obaľuje“ pri aktualizovaní tejto témy a postavy možno aj preto, aby nemusela pátrať po premenách, aké naračný svet literatúry, - autorské projekty Antona Platonova, Jána Milčáka, Oleksandra Deka - dokáže svojimi verbálnymi nuansami pomenovať, no neliterárna skutočnosť sa pred nimi ostýcha.

Slovanské literatúry „našich dní,“ slovenská, ukrajinská a ruská, ako sa stretli v troch prózach autorov, sa naďalej dotýkajú svojimi mravnými konceptmi existencie, prehĺbeným filozofovaním o hodnotách a zmysloch i významoch nepísaných zákonov a zákonitostí, ktoré sprevádzajú život večného muža a večnej ženy s nerovnakými rolami pri zrode i zániku života.

Literatúra:

CAUDWELL, Christopher: Ilúzia a skutočnosť. Preložil D. Slobodník. 1. vydanie. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1979.

Česko-slovenské vzťahy v slovanských a stredoevropských súvislostiach. Meziliterárnosť a areál. Brněnské texty k slovakistice IV. Editóri Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka,. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity 2003.

Česká a slovenská slavistika na počátku 21. století. Stav – metodologie – mezinárodní souvislosti. Brněnské texty k slovakistice VIII. Editóri Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka, Anna Zelenková. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity 2005.

Česká slavistika 2008. Editóri Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka. Brno – Praha. Academicus 2008.

DEKO, Oleksandr: Sneh na červených makoch. Preložil Juraj Andričík. Vydavnyctvo Sobornist. Deržava Izrail' 2009.

KÚCHOVÁ, Eva: Súčasný podoby areálových štúdií. In: Česká a slovenská slavistika na počátku 21. století. Stav – metodologie – mezinárodní souvislosti. Brněnské texty k slovakistice VIII. Editóri Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka, Anna Zelenková. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity 2005s, 113–117.

LEPILOVÁ, Květuše: Areály bez hranic? (Pohádka, reklama – žánry dětského světa?). In: Česká slavistika 2008. Editóri Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka. Brno – Praha. Academicus 2008, s. 137–144.

- MALITI, Eva: Symbolizmus ako princíp videnia. 1. vydanie. Bratislava: VEDA 1996.
- MILČÁK, Ján: Rosa canina. 1. vydanie. Levoča: Modrý Peter 1995. Próza List dcére po Vianociach roku 19..., s. 52.
- PLATONOV, Andrej: Svetlo. Výber zostavil Marián Heveši. Preložili Juraj Andričík, Marián Heveši, Ivan Slimák, Ján Zambor. 1. vydanie. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo. Edícia Lipa 1973. Próza Matka, s. 245–251. Slavistika dnes. Editor Ivo Pospíšil. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity 2008.
- ŠKLOVSKIJ, Viktor: Tetiva. O odlišnosti podôb. Preložil Jozef Klaučo. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1973.
- PAVERA, Libor: Svět médiaprostoru a jeho žánry. Sondy do problematiky z hlediska obecně genologického. In: Česká slavistika 2008. Editoři Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka. Brno - Praha. Academicus 2008, s. 191–202.
- Zelenka, Miloš: Střední Evropa v souvislostech literární a symbolické geografie. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2008, s. 3–58.
- ŽEMBEROVÁ, Viera – BILASOVÁ, Viera: Z prienikov filozofie, etiky a literatúry. Vzťahové a interpretačné súvislosti. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2005.